

Meie sõnakunsti SUURMEISTER

80 aastat tagasi, Vargamäe soode ja rabadega ümbritsetud väljamäel asuva Põhja-Tammsaare talus sündis 30. jaanuaril 1878. a. Anton Hansen, kes sai üldtuntud kirjanikuks Anton Hansen-Tammsaare nime all.

A. H. Tammsaare kirjanduslik tegevus on väga mitmekülgne ja tema pärand erakordselt rikkalik. Tema sulest on ilmunud üle 20 novelli ja novellikogu, 5 romaani, millest üks on 5-köiteline, 2 näidendit ning hulk oma proosateoste dramatiseeringuid (koostöös A. Säreviga); peale selle on ta avaldanud suurel arvul artikleid ajakirjanduses ja erikõgudena kirjanduse, kultuuri ja poliitika küsimustes. Algupärase loomingu kõrval on Tammsaare silmapaistvamaid ja produktiivsemaid tõlki- ja

A. H. Tammsaare on meie demokraatliku kirjanduse kõige silmapaistvamaid esindajaid, kelle loomingu kandvaks jooneks on protest mõisnike ja valitseva töusikkodanluse vastu, tõe ja õiguse otsimine, stiihiline tung parema elukorralduse poole.

A. H. Tammsaare loomingu kõige silmapaistvam periood saab alguse käesoleva sajandi kahekümnendail aastail, tema monumentaalsemaks saavutuseks on viieköiteline suurromaan «Tõde ja õigus». Selles rahvusvahelise tunnustuse võitnud teoses seab Tammsaare küsimuse: kas töötaval inimesel on võimalik kätte saada oma tõe ja oma õigust? Kirjeldades talupoegade elu möödunud sajandil, talupojast põlvneva õppiva noore elu 1905. a. revolutsiooni eelseil aastail ning intelligenti elu 1905. a. revolutsiooni ajal, siirdudes perekonnaelu probleemide juurde kodanliku Eesti seltskonnaelu taustal ning lõpetades taas külaelu kujutamisega, vastab Tammsaare oma romaanis sellele eitavalt. Tammsaare rõhutab, et inimene ei leia õnne vanas ühiskonnas ja seepärast ei või leppida niisuguse elukorraldusega.

Oma loomingu on Tammsaare arvustaja ja paljastaja, kes tavaliselt väljapääsuteed ummikust näeb inimese parandamises, tema moraalses ja eetilises enesetäiendamises, tema ümbersünnis sellesama ühiskonna raamidest. Me oleme nõus Tammsaare paljastusega, mis kajastab kõige laiemate rahvahulkade vaahteid ja suhtumist, me naudime kirjaniku oskust kirjeldada inimhinge kõige keerukamaid avaldusi; meil aga pole mingit vajadust nõustuda tema poolt pakutud idealistlike kontseptsioonidega, mis kajastavad väikekodanliku intelligenti ellusuhtumist. Kuid nii või teisiti kajastab Tammsaare erinevate kihide ellusuhtumist siiralt ja suure kunstilise jõuga.

A. H. Tammsaare ilukirjanduslik loomingu kodanliku diktatuuri lõpupeeriall tähistab kirjaniku ideelise ja kunstilise arenemise kasvavat tõusu. Kui 30-ndate aastate algupooltel on Tammsaare veel selle

pooltel, et kirjaniku ülesandeks on kujutada vaid üldinimlikke probleeme, tingimusel, et ei segata end poliitikasse, siis peagi kasvab Tammsaare ilukirjanduslik loomingu välja seesuguse tõekspidamise ahtaist ja piiratud raamidest. Käsitledes oma romaanides «Elu ja armastus» ja «Ma armastasin sakslast» inimeste armastusvahekorra probleeme, heidab Tammsaare seejuures (eriti viimati mainitud teosega) teravalt arvustavaid nooli kodanluse leeri. Oma näidendiga «Kuningal on külm» «segab» Tammsaare poliitikasse, nimelt aktiivsesse fašismi ja kodanlusevastasesse poliitikasse, naerdes teravalt välja vapside-fašistide vasikausku. Oma viimase teosega — allegoorilis-satiirilise romaaniga «Põrgupõhja uus Vanapagan» — annab Tammsaare hävitava paljastuse tema kaasaegse kodanliku Eesti ebaõigluse, usu- ja kultuuripoliitika aadressil. Selles romaanis jõuab Tammsaare ka kaugeima lahenduseni kui üheski oma varasemas teoses: ta näitab, et rõhutav ja kurnatav tööinimene hakkab aru saama, et kaval ja pettis rõhuja on vaja «maha lüüa», olgu ohvriks kas või kurnatud ja rõhutatud inimene enda elu.

A. H. Tammsaare on meie sõnakunsti suurmeister. Nagu igal minevikukirjanikul, nii on ka tema loomingu suuri vastuolusid, mis peegeldavad vastuoksusi kirjaniku maailmavaates. Sellest hoolimata jääb tema loomingu kandvam osa kõrgelt hinnatuks nõukogude inimeste hulgas.

A. H. Tammsaare loomingu jõu lätted peituvad tema tihedas seoses rahvahulkadega, tema armastuses eesrindliku kirjanduse vastu, tema oskuses vihata kodanlikku, reaktsioonilist kultuuri, tema tahetes kujutada elu tõetruult.

Oma ilukirjanduslikus loomingu ja publitsistikas mõistab Tammsaare hukka reaktsioonilist kodanlust teenivat kultuuri, nii ameerika, inglise kui ka eesti kodanluse reaktsioonilist kultuuri. Samal ajal on Tammsaare veendunud, et manduva kodanliku kultuuri asemele peab paratamatult astuma kultuur, «mis teeb inimese teadlikuks kaua aega kestnud ühiskondlikust ülekohust...» Tammsaare arvas õigesti, et seesuguse uue kultuuri arenemist «peab soodustama demokraatia», millisest aga pole aimu ei Ameerikas, Lääne-Euroopas ega tema kaasaegses Eestis. Tammsaare niisugune mõttekäik vihjab uuele demokraatiale, sotsialistlikule demokraatiale, mille jõudmist eesti rahvani kirjanik ise enam ei näinud. Kuid seda suurema kujuna jääb A. H. Tammsaare nimi särama vana korra kõlbmatuse kuulutajana, uue saabumise ennustajana. Nende inimeste südameis, kes elavad uuel ajastul ning loovad uut elu tõelise demokraatia ajastul, nõukogude ühiskonnas, jääb A. H. Tammsaare nimi ning tema loomingu alati püsima.

E. SÖGEL